

Karl Ove Knausgårdin tiloissa

—

Päivi Kosonen

K

—

irjoittaminen on sitä että vetää tietämismme varjoista esiin sen mikä on olemassa. Siitä kirjoittamisessa on kyse. Ei siitä mitä tapahtuu [-] vaan siinä, omassa itsessään. Siinä, se on kirjoittamisen paikka ja tavoite. Mutta miten sinne pääsee? (*Taisteluni* I, 216; tästä eteenpäin T I.)

Jotain siinä on, Karl Ove Knausgårdin *Taisteluni*-sarjassa (*Min kamp*, 2009–2011), kuusiosaisessa omaelämäkerrallisessa teoksessa. Teos on herättänyt tunteita, toisissa innostusta ja ihastusta, toisissa närkästystä ja paheksuntaa, ei vähiten Hitlerin omaelämäkertaan viittaavalla otsikollaan. Lukijoita ja keskustelua on riittänyt Pohjoismaissa, Manner-Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Olen itsekin yrittänyt saada otetta ilmiöstä ja teossarjan omaelämäkerrallisuudesta. (Kosonen 2015, 2016.) Mikä on teoksen salaisuus? Mikä siinä on eri tavalla kuin muussa autofiktiossa?

Tutkailen seuraavassa *Taisteluni*-sarjaa fiktiivisen ja referentiaalisen proosan rekistereiden väliin asettuvana ambivalenttina sekä–että–tekstinä. Näen tällä ambivalenssilla erityistä merkitystä omassa ajassamme. Asetun siis eri kannalle kuin Claus Elholm Andersen, joka pohjoismaisen kielen ja kirjallisuuden alan väitöskirjassaan *På vakt skal man vaere. Om litterariteten i Karl Ove Knausgårds Min kamp* (2015) puolustaa kirjallisuudellisuuden nimissä teoksen fiktiivisyyttä ja torjuu sillä perusteella omaelämäkerrallisuuden.

Julkaistu omaelämäkerrallinen teos ei yleensä kuitenkaan ole yhtään epäkirjallisuudellisempi kuin korkeamodernistinen fiktiokaan. Knausgårdin lukijalle tarjotaan sitä paitsi alusta asti kirjallisuudellisuudeksi kutsuttavaa poettista hämärää ja kaunokirjallisia vieraannuttamiskeinoja, mutta puhdas fiktio se ei nähdäkseni ole. Ei sellaista tosin taida olla olemassakaan.

Omaelämäkerrallinen välitila

Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole lähteä lajiteoreettiseen saivarteluun. Itse asiassa olennaisempaa kuin kiistellä teossarjan lajिनimityksestä, onko teos ”omaelämäkerrallinen romaani” vai ”autofiktio”, pidän huomion kiinnittämistä itse välialueeseen: omaelämäkerralliseksi tilaksi (*espace autobiographique*) nimettyyn kerronnan alueeseen (Lejeune 1975, 41–45).

Tämän tilan erityisyys saati uutuusarvo ei ole romaanin keinojen lainaamisessa, vaan fiktiivisten ja referentiaalisten kerrontarekisterien sekoittamisen myötä syntyvässä ambivalenssissa – maksimaalisen suuressa kolmannessa tilassa (Simonet-Tenant 2017, 312–313). Tällaisessa välitilassahan teoksen merkitys yleensäkin syntyy, kuten *Avaimen* lukijat hyvin tietävät, tekijän, tekstin ja lukijan vuorovaikutuksen tuloksena – eikä milloinkaan yleisesti ja yhtäläisesti,

vaan aina tiettyssä tilanteessa, yksilöllisen lukemisen kokemisen tuloksena – siinä lukemiseksi kutsutussa havaitsemisen, aistimisen, muistamisen ja kuvittelemisen prosessissa, jossa kirjoittajan ääni ja teoksen polyfoninen kudelman joko resonoivat minussa tai jossa niiden ääni syystä tai toisesta vaimenee. Mutta omaelämäkerronnalliseen välitilaan erikoistuneen Philippe Gasparinin (2004) mukaan omaelämäkerrallisen romaanin ja autofiktioin ambivalenttinen kerronta tarjoavat lukijalle poikkeuksellisen runsaasti tulkitsemisen tilaa. Ne ovat lukijan lajeja.

Lukijalle tilaa elää ja kokea – muistella, haahuilla, kuvitella

Taisteluni on kirjallinen tarina – kertoohan teossarja kokonaisuudessaan Proustin hengessä kirjailijaksi tulemisesta ja oman tyylin löytämisestä – ja samanaikaisesti siinä on paljon omaelämäkerrallista samastuspintaa, kuten Toril Moi (2013) pani merkille heti *Ensimmäisen kirjan* ilmestyttyä. Kirjallisten ja intertekstuaalisten ankkuripaikkojen lisäksi monituhatsivuisessa teoksessa on paljon maailmallista ja emotionaalista samastuspintaa.

Pohjoismainen lukija voi ainakin heti ensimmäisestä osasta löytää peilauspintaa arjen ja tavallisen oloisen perhe-elämän kuvaamisesta. Kokonaisuudessaan teoksen kohtaukset muodostavat myöhäismodernin omaelämäkerrallisen montaaasin, rinnakkain aseteltuja kuvia 1960–1980-lukujen Norjasta ja 1990–2000-lukujen Ruotsista. Ne ovat kuvia sodanjälkeisestä pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisesta ja ennen kaikkea siihen kasvamisesta ja siinä elämisestä. Virallisen perhepotretin ja kansallisen sankari- ja menestystarinan rinnalla valaistaan yhteiskunnan varjopuolta, selviytymisen ja pärjäämisen hintalappuja: puhumattomuutta, kohtaamattomuutta, vetäytymistä, pakenemista – päihteiisiin, työhön, taiteeseen, kirjoittamiseen. Monet kohtaukset tekevät kipeää. Jotkut rujot ja raadolliset kohtaukset, kuten kasvojen viiltelyn haluaisi sulkea kokonaan mielestään.

Tämän maailman kuvia Karl Ove Knausgård avaa lukijan eteen omaelämäkerrallisen romaanin välitilassa, yhtä aikaa henkilökohtaisena kokemuksena ja todistuskertomuksena – tämän elin, koin, näin – ja kuvitteellisen henkilön, romaanihahmon tarinana, siis etäämpää ja yleisemmin, samastuttavammin. Välitila luo lukijan ja kerrotun väliin joustavan turvavyöhykkeen. Lukija voi peilata toisen elämäntarinaa omia tuntojaan, mutta etäisyyden päästä. Fiktioin suojissa tämän on helpompi myötäelää kertojan esiin piirtämiä dramaattisia tapahtumakulkuja ja uskaltaa tuntea hänen myötäan – ehkä häpeää ja lapsen voimatonta raivoa, ehkä kasvamisen ja aikuiseksi tulemisen vaikeutta, elämisen tavallisuutta tai sen huimausta, halua irtautua, vapautua, menetystä tai

yksinäisyyttä ja kohtaamisen vaikeutta, ehkä yritystä löytää paikkansa, mennä eteenpäin, tulla nähdyksi, olla antamatta periksi.

Itseäni ei esimerkiksi Kalle Päätaalo ole koskaan puhutellut. Olen lukenut Iijoki-sarjaa ymmärtääkseni muita ja vanhempia sukupolvia. Mutta Karl Ove Knausgårdia luen Toril Moin tavoin ymmärtääkseni maailmaa ja itseäni: “*My Struggle* asks the reader if she can see what Knausgård sees, understand what he understands, feel what he feels. We who have identified with Knausgård know that the answer is yes. We do see what he sees. And therefore we also see ourselves.” (Moi 2013, 210.)

Onko Knausgårdin salaisuus siis häpeän avaamisessa? Epäilemättä – ja aivan erityisellä tavalla.

Autenttisuuden tuntu

Hengittäessään ihminen vetää maailman ylleen (T I, 390).

Knausgårdin muistelijakertoja nojautuu autenttisuuden ja vilpittömyyden tuntuun, modernin omaelämäkerran retoriikkaan. Tähän suuntaan osoittavat erilaiset omaelämäkerralliset sopimukset, omaelämäkerrallisen diskurssin lomaan liitetyt päiväkirjajaksot, suorat viittaukset romantiikan ajanhenkeen ja moderniin autenttisuuden etiikkaan, Hölderliniin – ”Aukealle tule, ystävä” (T VI, 372) – ja ennen kaikkea erilaiset tämänhetkisyiden tuntuun viittaavat merkit, indeksit. (Ks. myös Andersen 2014; Sala 2018.)

Autenttisuuden henkeen kuuluu, että Knausgårdin kertoja pyrkii tulemaan lukijan iholle modernin omaelämäkerran diskurssissa ja tunnustamaan sisältä ja ihon alta, *intus et in cute*, modernin omaelämäkerran pioneerin Jean-Jacques Rousseauin tavoin, vaikkei tähän suoraan viitatakaan. Tämänlaatuinen omaelämäkerrallinen tämänhetkisyys on muistelemisen tuskallisuutta ja kipeiden tuntojen sanallistamisen hankaluutta, omasta elämästä kirjoittamisen viiltävää preesenssiä, itsen ilmaisemisen hauraiden fragmenttien tuottamista. Ja tässä hengessä Knausgårdin kertojankin muistot näyttävät virtaavan kulloiseenkin hetkeen ikään kuin tuoreeltaan ja ainutkertaisesti. Tällaisen omaelämäkerralliseksi prosessiksi kutsuttavan myllyn (Brockmeier 2015) läpi hän kirjoittaa kuin hengittäen auki omaa tarinaansa, avaten tuntojaan ja ajatuksiaan ikään kuin aina juuri tähän hetkeen, tähän elämiseksi kutsuttuun jatkuvan tulemisen prosessiin, jota lukijakin omalla tahollaan elää. Näin hän onnistuu luomaan illusion siitä kuin jakaisi minun todellisuuteni, jakamaan minun läsnäolooni liittyvät inhimillisen hauraat ja haavoittuvat tuntoni. Kyse on autenttisuuden tunnun luomisesta. Käytännössä kaikki on toki muokattua, editoitua – ei

autenttista ja tämänhetkistä, kuten *Kuudennessa kirjassa* vakuutetaan – silloin kun *Ensimmäisen kirjan* autenttisuus on jo joutunut sukulaisten kriittisen arvioinnin kohteeksi.

Omaelämäkerrallinen piiloleikki

Mutta omaelämäkerrallinen tila on erittäin edullinen myös kirjailijalle, eritoten myöhäismodernille kirjailijalle, jonka on näyttävä, tultava esiin, kerrottava, avauduttava, tunnustettava. Omaelämäkerrallinen ambivalenssi tarjoaa näet omasta elämästään kirjoittavalle mahdollisuuden tulla nähdyksi sopivasti ja jossain suhteessa, mutta mahdollistaa samalla tarpeellisen piilopaikan. Perimmäinen eksistentiaalinen kysymys jää tietenkin, mitä lopulta haluaa: jäädä piiloon vai tulla löydettyksi, kuten ranskalainen kirjailija Georges Perec asian aikoinaan ilmaisi.

Taisteluni-teos kiertyy pitkälti nähdyksi tulemisen ja piiloutumisen dynamiikan ympärille. Kyse oman tarinan kertomisesta ja sen voittamisesta. Tähän suuntaan viittaa aloitus, *Ensimmäisen kirjan* häpeä-avauskohtaus (T I, 11–30). Siinähan poika, vielä nimetön hahmo, näkee televisiossa jotain omasta mielestään kummaa ja pyrkii selittämään asiaa isälleen, tulemaan viime kädessä nähdyksi tämän silmissä. Ymmärretyksi tulemisen sijaan poika tulee häväistyksi ja mitätöidyksi – niistä lukuisista syistä, jotka juuri muodostavat Knausgårdin omaelämäkerrallisen tutkimusprojektin olemassaolon oikeutuksen. Avauskohtauksen häpeädraama on siis tulkittavissa tulemisen tilassa olevan Kirjailijan alkumyytiksi.

Ei ole sattumaa, että teos on täynnä kasvokuvia, vuoroin kasvojen esittelemistä ja niiden tuomista valoon, vuoroin kasvojen varjopuolien tutkimista, omien kasvojen viiltelyä ja tuhoamista. Ei näitäkään kuvia voi yksiselitteisesti selittää. Kasvokuvien taustalta avautuu ainakin häpeätarinan rinnalle kokonainen omakuvien ja muotokuvien kavalkadi. Monet kuvista tematisoidaan, kuten Rembrandtin omakuvasta kirjoitettu miniessee (T I, 32–33), mutta yhtä monta vaikuttaa jäävän lukijan oman löytämisen varaan. Yhtenä tällaisena piilotetuna kasvokuvana pidän Rousseau'n kritisoimaa Montaignen omakuvaa – siis ajatusta, jonka mukaan Montaigne kuvasi *Esseissään* kasvojaan vain yhdeltä, valoisalta ja kauniilta puolelta (Rousseau 1959, 1149). Sitten on Knausgårdin ”Paul the Man”. Merkki osoittaa Paul de Manin klassikkoartikkeliin ”Autobiography as de-facement”, jossa moderni omaelämäkerta ja siihen sisältyvä ajatus persoonallisten ja autenttisten kasvojen kuvaamisesta totuudenmukaisesti dekonstruoidaan: ”We assume that life produces the autobiography as an act produces its consequences, but can we not suggest, with equal justice, that the autobiographical project may itself produce and determine the life [--].” Mutta ei de Manista Knausgårdiin mitään suoraa viivaa tietenkään kulje.

Kirjailija omaelämäkerrallisuuden tutkijana

Enää ei siis ollut keinoa ilmaista sitä ulkopuolista suuruutta joka oli valistus-aikaan saakka ollut ilmestyksellistä jumaluutta ja jota romantiikassa edusti ilmestyksellinen ylevä luonto (T I, 250).

De Man liittyy laajempaan 1980-luvun omaelämäkertaa koskevaan keskusteluun, jossa ajattelijat Manner-Euroopassa ja Yhdysvalloissa – esimerkiksi Roland Barthes, Jacques Derrida, Sarah Kofman – julistivat humanistisen, autonomiseen ja tahdonvaraiseen eheään minuuteen pohjautuvan subjektikäsityksen loppua ja sen myötä modernin omaelämäkerran kuolemaa. Ajatus oli, että voimme luoda itseämme vain kielessä ja kielen kautta, korkeintaan luoda fiktioita itsestämme sen kollektiivisen muistin, tarinavarannon, kulttuurin pohjalta, josta identiteettimme on punottu. Uuden elämänkulun todellisuutta saattoi esittää myös fragmentein, pala palalta. (Kosonen 2016.)

Perinteinen moderni omaelämäkerta sai väistyä paraatipaikalta, pois romaanin tieltä ja asettua marginaaliin, kirjallisen kulttuurin reunamille, jonne se jäikin joksikin aikaa, siirtyi hiljakseen muistelutyöpajoihin ja omaelämäkerrallisen kirjoittamisen kurssseille. Vuosituhannen vaihteessa omaelämäkerta alkoi palata parrasvaloihin ja kirjallisuuteen, uudistuneen oloisena ja näyttävästi fiktiivisillä koristeilla varustettuna: myöhäismodernina omaelämäkerrallisuutena, erilaisina auto- ja biofiktioina. Tästä vaiheesta omaelämäkerta on sitten palannut humanistiseen tutkimukseen, usein oman lajihistoriansa unohtaneena *life writing* -tutkimuksena.

Tässä murroskohdassa työskentelee ja kirjoittaa Karl Ove Knausgård, oppinut, kurssitettu ja koulutettu kirjailija. Hän tuntee proosan traditiot ja fiktiivisen ja omaelämäkerrallisen proosan liittymä- ja erkanemiskohdat. Tätä kautta hän myös tiedostaa paikan, jossa itse kirjoittaa: omaelämäkerran originaalisuuden ja ainutlaatuisuuden illusion ja originaalisuuden ja ainutlaatuisuuden haaveen välisessä tilassa. Se on tila, jossa hänen lukijansakin elää, yrittää pitää itsestään ja omasta tarinastaan kiinni myöhäismodernin ajan taukoamattomassa tarinavirrassa.

Omaelämäkerrallisen tilan luominen: omaelämäkerrallisuuden sulatusuuni

Karl Ove Knausgårdin kaltaiselle lukeneelle kirjailijalle omaelämäkerrallinen ambivalenssi tarjoaa siis maksimaalisen luomisen tilan, jossa hän voi ammentaa koko länsimaisen minäkirjallisuuden valtamerestä. Ei kertoja tätä peittelekään, vaan esiintyy mielellään modernina monen kirjan miehenä, ellei peräti jonkinlaisena myöhäismodernina Gargantuana, joka on ahminut kitaansa kokonaisia

Omaelämäkerrallinen tämänhetkisyys on omasta elämästä kirjoittamisen viiltävää preesenssiä, itsen ilmaiseamisen hauraiden fragmenttien tuottamista.

kirjastoja. Romaanien ja omaelämäkertojen, minäromaanien ja autofiktioiden, Tolstoin, Knut Hamsunin, Thomas Mannin, Marcel Proustin, Charles Bukowskin, Jan Kjaerstadin ja Thomas Bernhardin kaltaisten modernistien lisäksi hänelle maistuvat hyvin myös filosofia sekä kirjallisuus- ja taideteoria.

Toki tietyt tekstit sulatellaan huolellisemmin, ja tämä tapahtuu juuri kirjoittamisessa. Modernin omaelämäkerrallisen kirjoittamisen tehtävänä on aina sulatella luettu osaksi omaa tekstiä – ja sitä kautta omaa kirjoittajan identiteettiä ja elämää. Mutta myöhäismoderni kirjailija kirjoittaa itseään tässä ja nyt lukijan silmien edessä – hauraaksi ja inhimilliseksi kirjailijajaihmiseksi. Ja toisin kuin Montaigne, jolle vielä riittävät harvat ja valitut, myöhäismoderni kirjailija on muotoutunut kokonaisista hybridikirjastoista – kirjallisuudesta, musiikista, tv-sarjoista, elokuvista, kulttuurituotteista – ja kaiken tämän taakse hän aina tarvittaessa piiloutuu.

Mahdotonta saada myöhäismodernia kirjailijaa kiinni, tietää mistä hänet on valettu, kuka hän on. Etenkin kun intertekstuaalinen sulatusuuni on alkanut toimia jo kirjailijan lapsuudessa ja nuoruudessa, mistä esimerkkinä käy Verne-tv-sarjaan viittaaminen alun häpeädraaman yhteydessä (T I, 20–21). Aikuisvaiheen norjalaisista moderneista kirjailijoista tärkeimmäksi osoittautuu Knut Hamsun. Muistelijakertoja lukee Hamsunin *Nälkää* (Sult, 1890) useaan otteeseen, ilmaisee kirjoittavansa Hamsunin ja Bukowskin välissä. Hamsunilainen sävy on kuitenkin tunnistettavissa ennen kaikkea juuri Knausgårdin äänessä, siinä kiihkeän ekspressionistisessa, autenttisuuden oloisuutta luovassa tyylissä, jossa asiaa ilmaistaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti rosoja ja var-

joja häivyttämättä. Jos Knausgårdin ekspressionistista tyyliä haluaisi ilmaista kuvallisesti, sopiva vertailukohta voisi olla Munchin *Huuto*.

Sitten on Proust. Muistelija kirjailijahan ilmoittaa heti ensimmäisessä osassa kirjoittavansa omaa tarinaansa vasten Marcel Proustia (T I, 36), ilmaisee siis olevansa tietoinen tästä omaelämäkerrallisesta romaanisarjasta ja sen itsetietoisesta juonirakenteesta ja siinä kerrotusta kirjailijaksi-tulemisen tarinasta. Tähän sisältyy tietoisuus myös Proustin tematisoimasta bergsonilaisesta minuuden ja muistamisen filosofiasta, joka on tieteellisesti sanallistettu vasta äskettäin: että me muotoudumme ja muutamme koko ajan kaiken elämistemme ja muistelemistemme myötä, myös lukemistemme ja kirjoittamistemme myötä. (Kosonen 2014, 2015a.)

Ilman muuta *Taisteluni* on osa korkeakirjallista modernistista perinnettä, työskenteleehän Knausgård Marcel Proustin, James Joycen ja Thomas Mannin tavoin romaanilajin reunamilla tutkien sen mahdollisuuksia ja rajoja. Samalla hän tulee kuitenkin uudistaneeksi länsimaista omaelämäkertakirjallisuutta elvyttämällä vanhoja omaelämäkerrallisuuden muotoja, suorastaan puhaltamalla niihin hengen.

Omaelämäkerrallisen minän muut

Omaelämäkerrallinen kirjallisuus on aina myös kirjallisuudellista ja bahtinilaisessa mielessä dialogista. Knausgårdinkin kirjoittaja-kertoja käy koko ajan äänetöntä keskustelua ja peilailua lukemansa, toisten äänien ja aiempien minuuksiensa ja kaikkiin niihin sisältyvien äänien ja jo kadonneiden äänien kaikuja kanssa. Näistä toisten äänistä ja kaiuista hän etsii itseään ja niiden – ja vain niiden, toisten – kautta hän voi tunnistaa itsensä ja saada tunnustusta omista silmissään. Tästä syystä omaelämäkerrallinen kirjoittaminen on aina erityinen hanke.

Hienoimmillaan minuudet ja äänet voidaan omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa saada integroitua kokonaiseksi orkesteriksi ja on mahdollista huomata yksittäisten äänten takana kaikuva ”itseiden sointi”, kuten muistelija-kertoja *Kuudennessa kirjassa* filosofoi:

Mutta minän totuus ei ole oman olemisen totuus. Eri katkelmien välistä, kaukana yhteenkuulumattomuudesta, nousee myös oman sointi, elämän mittainen itseiden sävel, se mikä on sisimmässämme silloin kun heräämme, ajatusten ja senhetkisen tilanteen tuolla puolen, se mikä saa meidät tuntemaan, se mistä irrotamme otteemme ennen kuin nukahdamme. Ja eikö tämä itseiden sointi, tämä itsestä kumpuava etäinen sointi, läpäisekin kaikkea musiikkia, kaikkea taidetta, kaikkea kirjallisuutta ja kaikkea mikä elää ja aistii. (T VI, 244.)

Se on sen kaltainen ääni, jonka kuullessaan lukijakin alkaa kurkotella itseään kohti, niin kuin Toril Moi (2013) kirjoittaa.

Omaelämäkerta, ihmisyksilön ainutlaatuisuus, ovat vain kuvitelmia, mutta silti ne ovat tarpeellisia kuvitelmia. Myöhäismoderni maailma ei ole onnistunut tätä tarvetta hävittämään. Mekään emme halua tulla valetuksi valmiiseen muottiin, vaan haluamme luoda itsemme, vaalia ainutlaatuisuuttamme niin kuin Rousseau konsaan. Ja sen lisäksi joudumme herkeämättä etsimään jotakin toista, jotakin joka näkisi meidät, joka tunnistaisi minut, tunnustaisi minun ainutlaatuisuuteni. Tämä tunnistaminen voi tapahtua myös taiteen, kirjallisuuden ja lukemisenkin kautta, kuten monet ovat väittäneet (ks. Kosonen 2017, 2018).

Kirjoitelma perustuu kirjoittajan SELMA-tutkimuskeskuksen Knausgård-työpajassa 23.3.2018 pitämään esitelmään.

Lähteet

- Andersen, Claus 2014. Knausgård/Kierkegaard: The Journey towards the ethical in Karl Ove Knausgård's *My struggle*. *Scandinavica* 53 (2), 29–52.
- Andersen, Claus 2015. På vakt skal man vaere [pdf]. <http://helsinki.academia.edu/ClausAndersen> (5.3.2018).
- Brockmeier, Jens 2015. *Beyond the archive. Memory, narrative & the autobiographical process*. Oxford: Oxford UP. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199861569.001.0001>.
- De Man, Paul 1979. Autobiography as de-facement. *MLN* 94 (December), 919–930.
- Gasparini, Philippe 2004. *Est-il je? Roman autobiographique et autofiction*. Coll. *Poétique*. Paris: Seuil.
- Knausgård, Karl Ove 2014. *Taisteluni. Ensimmäinen kirja* [=T I]. (*Min kamp I*, 2009.) Suom. Katriina Huttunen. Like-pokkarit, 4. painos. Helsinki: Like.
- Knausgård, Karl Ove 2016. *Taisteluni. Kuudes kirja* [=T VI]. (*Min kamp. Sjetten bok*, 2011.) Suom. Katriina Huttunen. Helsinki: Like.
- Kosonen, Päivi 2014. Luova omaelämäkerrallinen kirjoittaminen. Itsetuntemusta kirjoittamisen opetukseen. Emilia Karjula (toim.), *Kirjoittamisen taide ja taito*. Jyväskylä: Atena, 97–121.
- Kosonen, Päivi 2015a. Creative autobiography. From self-knowledge to the teaching of writing. *Scriptum* 2/2015.
- Kosonen, Päivi 2015b. Itsensä lukijat. *Parnasso* 5/2015, 48–52.
- Kosonen, Päivi 2016. Moderni omaelämäkerrallisuus & itsen kertomisen muodot. *niin & näin* 3/2016, 43–49.
- Kosonen, Päivi 2017. Kohti hoitavaa lukemista. Osa 1: Identiteettityöskentely: kasvua ja kehitystä lukemalla. *Kirjallisuusterapia* 2/2017, 4–12.
- Kosonen, Päivi 2018. Kohti hoitavaa lukemista. Osa 2: Lukemisen vuorovaikutteisista prosesseista. *Kirjallisuusterapia* 1–2/2018, 14–22.
- Lejeune, Philippe 1975. *Le pacte autobiographique*. Paris: Editions du Seuil.
- Moi, Toril 2013. Shame & Openness. On Karl Ove Knausgaard. *Salmagundi Magazine* 107, 205–210.

- Perec, Georges 2004. *Weli lapsuudenmuisto*. (*W ou le souvenir d'enfance*, 1975.) Suom. Päivi Kosonen. Like-pokkarit, 2. painos. Helsinki: Like.
- Rousseau, Jean-Jacques 1959 (1762). Préambule du manuscrit de Neuchâtel. *Oeuvres complètes*. Tome I. Bibliothèque de la Pléiade. Paris: Gallimard.
- Sala, Michael 2018. Knausgaards *My struggle*: The interplay of authority, structure, and style in autobiographical writing. *Life Writing* 15 (2), 157–170. <https://doi.org/10.1080/14484528.2016.1187989>.
- Simonet-Tenant, Françoise 2017. Espace autobiographique. *Dictionnaire de l'autobiographie. Ecritures de soi de langue française*. Sous la direction de Françoise Simonet-Tenant. Avec la collaboration de plusieurs autres. Paris: Honoré Champion, 312–313.